

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД І МЕХАНІЗМИ СЕЛЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ТОВАРНИХ РИНКІВ

¹ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

²Міжнародний гуманітарний університет

Анотація. У статті розроблено методологічний підхід до селективного регулювання розвитку систем суміжних товарних ринків, обґрунтовано специфікацію механізмів у залежності від об'єкту регулювання – сектори «зростання» і «розриви» товарно-фінансових потоків.

Ключові слова: селективне регулювання, механізми, розвиток, системи товарних ринків.

Methodological approach and mechanisms of selective regulation development of commodity market systems

Abstract. The article develops a methodological approach to the selective regulation of the development of systems of related commodity markets, substantiates the specification of mechanisms depending on the object of regulation – sectors of «growth» and «gaps» in commodity and financial flows.

Key words: selective regulation, mechanisms, development, commodity market systems.

В умовах сучасних диспропорцій розвитку національних товарних ринків, зокрема, між виробництвом і споживанням, міжсекторним розподілом доданої вартості, сировинним характером вітчизняного експорту та імпорту переробних товарів тощо, постає необхідність у впровадженні механізмів, заходів та інструментів селективного регулювання систем товарних ринків, що дозволяють ефективно використовувати ресурсний потенціал економіки в умовах нестабільності.

Термін «селективність» (англ. select – вибирати) трактується як здатність здійснювати відбір, вибірковість; властивість одного об'єкту підбирати властивості іншого об'єкту відповідно до свої потреб і якостей для подальшого сумісного використання і розподілу ресурсів як першого, так і другого об'єкту. Поява селективності в системі державного управління обумовлена «вадами» ринку, тобто його неспроможністю в певних секторах економіки та товарних ринків забезпечити ефективний розподіл ресурсів. Необхідність селективного управління підвищується в періоди економічного спаду та нестабільності, що характеризуються обмеженістю державних фінансових ресурсів та мінливістю ринкового середовища. Селективність дозволяє усувати з плином часу диспропорції відтворювальних процесів у вибіркових секторах товарних ринків. Селективність реалізується в межах цілеспрямованого формування суб'єктами управління відносних пропорцій у системах суміжних товарних ринків і системі національної економіки. Під впливом держави відносні пропорції складаються по-іншому, ніж під впливом стихійних ринкових сил або найсильніших суб'єктів господарювання, наділених ринковою владою, оскільки ці пропорції конструюються у площині реалізації економічних інтересів держави та суспільства [1].

Селективність обумовлена також пріоритетами державної економічної політики. Серед «ключових орієнтирів» економічної політики, визначених Національною економічною стратегією на період до 2030 р. від 03.03.2021 р. № 179, чільне місце займає вільна і чесна конкуренція, рівний доступ для бізнесу, інституційна спроможність держави; до «червоних ліній» (заборонених напрямів руху) віднесено, зокрема, монополізацію конкурентних ринків, відступ від реформування недорозвинутих ринків [2]. Слід зазначити, що даною стратегією одним із пріоритетних напрямів визначено забезпечення конкурентоспроможності секторів економіки на міжнародному ринку, стимулювання експорту обробної продукції з високою доданою вартістю, впровадження збалансованої імпоротної політики, що відповідає цільовим орієнтирам селективного регулювання розвитку національних товарних ринків.

Головна ідея авторської концепції селективного регулювання розвитку систем суміжних товарних ринків полягає в тому, що поетапно впровадження механізмів і заходів селективного регулювання (у т.ч. інструментів державного маркетингу), цілеспрямовано зорієнтованих, з одного боку, на стимулювання продукування доданої вартості товарів у ресурсоутворювальних (передусім, переробних) секторах вертикально суміжних товарних ринків, з іншого, на зменшення (нівелювання) «розривів» товарно-фінансових потоків між суміжними секторами і ринками, дозволить забезпечити сталий відтворювальний розвиток товарних ринків і національної економіки загалом.

Структурна схема методологічного підходу до селективного регулювання розвитку систем товарних ринків, запропонованого автором, наведена на рис. 1.

Концептуальний базис:			
теорії відтворення ресурсів, змішаного регулювання, концепції сталого розвитку, циркулярної економіки			
<i>Мета селективного регулювання розвитку систем товарних ринків:</i>			
1. Забезпечення ефективності функціонування систем вертикально суміжних товарних ринків.		3. Забезпечення зайнятості населення.	
2. Забезпечення економічної безпеки держави в умовах нестабільності (економічна складова)		4. Сталий екологоорієнтований розвиток секторів суміжних ринків (соціально-екологічна складова)	
<i>Завдання селективного регулювання розвитку систем товарних ринків:</i>			
Економічні: 1. Нівелювання (зменшення) міжсекторних і міжринкових «розривів» товарно-фінансових потоків 2. Подолання структурних і фінансових диспропорцій відтворювальних процесів у системі суміжних ринків 3. Стимулювання експорту вітчизняних товарів із високою доданою вартістю 4. Селективне імпортозаміщення на стратегічних товарних ринках 5. Забезпечення доступу малих і середніх товаровиробників до ринкової інфраструктури		Соціально-екологічні: 1. Створення нових робочих місць, безпечних умов праці, гідна зарплата 2. Раціональне задоволення споживчого попиту, оптимізація співвідношення ціна / якість товару 3. Стимулювання ринкових суб'єктів до впровадження екологобезпечених технологій і виробництв на інноваційній основі 4. Повторне використання відходів у секторах	
<i>Групи принципів селективного регулювання розвитку систем товарних ринків</i>			
1. Суб'єктів регулювання: – системність; – адекватність; – гнучкість; – раціональність співвідношення різних методів регулювання; – екологічність.	2. Суб'єктів ринку: – легітимність; – соціальна відповідальність; – динамічність	3. Взаємодії суб'єктів регулювання і господарювання: – збалансованість економічних інтересів; – справедливність; – прозорість і передбачуваність	4. Впливу суб'єкту регулювання на розвиток товарних ринків: – цілеспрямованість; – пропорційність; – ефективність; – науковість
Концепція селективного регулювання розвитку систем товарних ринків: цілеспрямований вплив на «розриви» товарно-фінансових потоків з метою їх зменшення, на «точки зростання» у системі суміжних ринків шляхом стимулювання продукування доданої вартості товарів у переробних секторах ринків			
Методичний базис			
Методичні положення комплексної оцінки функціонування й регулювання розвитку вертикально суміжних товарних ринків: оцінка відтворювального циклу (товарних і фінансових потоків, міжсекторних взаємозв'язків) та соціально-екологічних показників розвитку релевантних ринків, аналіз міжсекторних і міжринкових товарних і фінансових балансів, ідентифікація «розривів» товарно-фінансових потоків, ресурсоутворювальних секторів у системі суміжних товарних ринків			
<i>Пріоритети державної політики в ринковому вимірі, стратегічні орієнтири сталого відтворювального розвитку систем суміжних товарних ринків в умовах нестабільності</i>			
<i>Механізми та інструменти селективного регулювання розвитку систем товарних ринків</i>			
1. Селективне регулювання «розривів» товарно-фінансових потоків: організаційні, фінансові, інформаційні, інституціональні механізми		2. Селективне регулювання «точок зростання»: комплексні механізми організаційно-фінансові, інституціонально-економічні, інструменти державного маркетингу	
Очікувані ефекти: відтворювальний (зростання ринкової доданої вартості), логістичний (скорочення логістичних витрат товароруку в ринковій системі), соціальний (створення нових робочих місць, збільшення заробітної плати), податковий (зростання податкових надходжень і соціальних виплат від ринкових суб'єктів)			

Рис. 1. Структурно-логічна схема методологічного підходу до селективного регулювання розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків [авторська розробка]

Відмінними рисами авторського підходу до селективного регулювання розвитку товарних ринків є цілеспрямованість впливу на «точки» зростання або «розриви» товарно-фінансових потоків; системність і взаємопов'язаність регуляторних заходів, що забезпечує вирішення не одиничних, а комплексних проблем, утворюючи позитивний системний ефект; стимулювання активізації діяльності суб'єктів переробних секторів, які продукують найбільшу частку доданої вартості та податкових надходжень у системі суміжних ринків; використання інструментів державного маркетингового управління.

Авторська концепція синтезує в єдину методологічну площину два напрями селективного впливу на відтворювальні процеси товарних ринків: сектори «зростання» (як правило, переробні) та «розриви» товарно-фінансових потоків, як міжсекторні, так і міжринкові. Селективне регулювання розвитку секторів «зростання» здійснює глибинний формуючий вплив на систему вертикально суміжних ринків, орієнтоване в перспективі на зміну пропорцій відтворення та перехід системи до нової якості, забезпечення її сталого відтворювального розвитку. Селективне регулювання «розривів» товарно-фінансових потоків, чинить стабілізуючий вплив на ринкову систему, відновлюючи безперервність відтворювального циклу. Загалом чим вищим є ступінь структурної та кількісно-якісної розбалансованості товарно-фінансових потоків у системах суміжних ринків, тим більшим є потенціал селективного регулювання [1].

Концептуальний базис методології селективного регулювання розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків включає головну мету і завдання у двоєдності їх економічної та соціально-екологічної складових, чотири групи актуалізованих принципів регулювання, а саме: (1) суб'єктів регулювання; (2) суб'єктів ринку; (3) взаємодії суб'єктів регулювання та ринків; (4) впливу суб'єкта регулювання на розвиток товарних ринків. Методичний базис поєднує методичні положення щодо комплексної оцінки функціонування й регулювання розвитку вертикально суміжних товарних ринків, ринкові стратегії сталого відтворювального розвитку та регуляторні механізми (див. рис. 1).

Пропоновані механізми розділені за напрями селективного впливу: (1) регулювання «розривів» товарно-фінансових потоків запропоновано здійснювати з використанням організаційних, фінансових та інституціональних механізмів; (2) регулювання «точок зростання» – за допомогою комплексних механізмів: організаційно-фінансових, інституціонально-економічних, а також інструментів державного маркетингу (див. рис. 1). Державний маркетинг має адаптивний характер, враховує зміни внутрішнього і зовнішнього середовища товарних ринків і пристосовує до них процеси реалізації селективної політики, що має важливе значення в сучасних умовах нестабільності.

Головними напрями впровадження інструментів державного маркетингу є підтримка національних експортерів товарів із високою доданою вартістю, розвиток конкуренції і забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Впровадження регуляторних механізмів орієнтовано на досягнення відтворювального, логістичного, соціального та податкового ефектів у системах товарних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нікішина О. В. Концептуальний підхід до селективного регулювання відтворювальних процесів у системі суміжних ринків зерна та продуктів його переробки. *Food Industry Economics*. 2016. 8 (2). С. 9-20. URL: <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/fie/article/view/125>

2. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затверджена Постановою КМУ від 3 березня 2021р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

Нікішина Оксана Володимирівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділом ринкових механізмів та структур, Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, e-mail: ksenkych@gmail.com

Зеркіна Оксана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин, Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, e-mail: oksana_27@i.ua

Nikishyna Oksana V. – Doctor of Economics, Senior Researcher, Head of Department of market mechanisms and structures, Institute of market and economic & ecological research of National Academy of Sciences of Ukraine, Odessa, e-mail: ksenkych@gmail.com

Zerkina Oksana O. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Economics and international economic relations, International University for the Humanities, Odessa, e-mail: oksana_27@i.ua